
JAUNIMO NEINTENSYVAUS DARBO SAVITUMAI LIETUVOJE (XIX A. PABAIGA – XX A. PIRMOJI PUSĖ)

Žilvytis Šaknys

Lietuvos istorijos institutas, Kražių 5, LT-2001 Vilnius, Lietuva

Straipsnyje keliamas tikslas atskleisti jaunimo neintensyvaus darbo sambūrių reikšmę jaunimo bendruomeniniam gyvenimui, pabrėžiant lyčių specifiką.

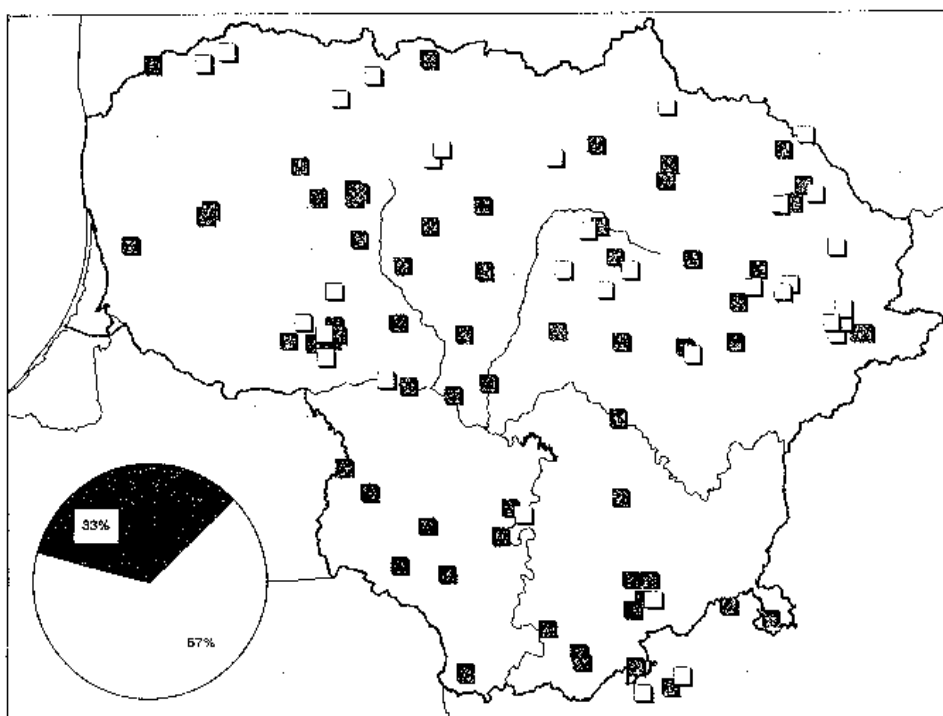
Tai bus galima padaryti išsprendus šiuos uždavinius: 1. Išnagrinėjus jaunimo elgseną svarbiausių jaunimo neintensyvaus darbo gamybinių (vakaronių, plunksnų plėšymo, naktinio drobių saugojimo ir naktigonės), iš dalies ir gavybinių sambūrių (laukinės augalijos vaisių ir laukinės gyvūnijos gavybos) metu; 2. Apžvelgus jų specifiką pagal lytį, 3. Nustačius jų socialinę reikšmę. Tuo tikimasi prisidėti prie jaunimo socializacijos ir diferenciacijos pagal lytį problemų sprendimo, prisidedant prie K. Rob, V. Wikmano, M. Sarmelos, T. Bernštam ir kitų Europos šalių autorių šiai problematikai skirtų tyrinėjimų. Nagrinėjame XIX a. antrojoje – XX a. pirmojoje pusėje Lietuvoje ir tuometinėje lietuvių etninėje teritorijoje, kaimuose ir nedideliuose miesteliuose gyvavusius reiškinius, pasiremdami ir ankstesniųjų laikų bei kitų kraštų etnografinę medžiagą ir tyrinėjimais¹.

NAKTIGONĖ

Vienas iš neintensyvaus darbo gamybinių sambūrių – naktigonė. Ji skirstytina į arklių ir jaučių ganymo (pastarieji dažniau ganyti prašvitus, iki ryto). Irenos Merkienės tyrimo duomenimis, XVI–XVIII a., Rytų Lietuvoje net XIX a. pirmojoje pusėje pagrindinis darbinis gyvulys buvo jautis. Jų laikyta daugiau negu arklių ir, matyt, jų ganymas turėjo didesnę ūkinę svarbą². Pranės Dundulienės teigimu, arklius ganė vyrai, paaugliai, jaučius – merginos, jaunamartės³. Kad jaučius ganė mergos, įrodo jau 1630 metų šaltinis⁴, XIX a. antrosios pusės merginų naktigonę liudija ir Mikalojus Katkus⁵ bei Jurgis Savickis⁶. Jaučių ganymas jau XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje Lietuvoje buvo retas⁷. Naktimis buvo ganomi daugiausia arkliai. Pasak Vacio Miliaus, šiuo metu į naktigonę jojo bernai, pusberniai, rečiau pats šeimininkas ar merginos po vakarienės⁸. Panašų pasiskirstymą pagal lytį liudija ir mūsų tyrimai (1 pav.). Daugiausia buvo naktigoniai vaikinai. Tik trečdalyje tirtų kaimų (kur arklius ganė jaunimas) į naktigonę eidavo ir merginos. Ypač retai Pietų Lietuvoje. Tačiau ir tais atvejais, kai ganė ir merginos,

jų būdavo dažniausiai tik viena dvi. Paprastai jos vykdavo tik tada, kai šeimoje trūkdavo tam darbui laisvų vyrų.

Naktigonės sezonas prasidėdavo ganykloms pradžiūvus⁹ ar antrojoje vasaros pusėje, kada paaugdavo kumeliukai¹⁰, ir baigdavosi rudenį. Naktinis arklių ganymas XIX a. antrojoje pusėje žinomas beveik visoje Lietuvoje ir lietuvių gyventose etninėse žemėse, tik Aukštaitijos rytuose arklius ganė ne jaunimas, o specialiai nusamdytas senukas¹¹. Naktigoniai pasistatydavo palapines ar pašiūres, kai kada atsivesdavo šunis, rudenį kurdavo laužus. Taip pat naktigonės metu pasakodavo pasakas, baisius atsitikimus, minė mįsles, žaidė žaidimus, kartais rengė šokius, pynė ir pjaustė smulkesnius namų apyvokos daiktus. Pasak Vincento Vaitiekūno, naktigonė – pirmoji bendruomeninio gyvenimo mokykla. Čia jaunimas pirmą kartą sužinodavo tai, apie ką namuose netekdavo girdėti arba kas sąmoningai slėpta¹². Rudenį, kai pievos būdavo toliau ir arkliai neužimti, o vyrų darbai ne tokie skubūs, vyrai išjodavo kelioms savaitėms¹³. Matyt, dėl šių priežasčių susidarydavo socialiai sutelktesnės naktigonių bendrijos. Pasak Jono Balio, XIX a. pradžioje Paskalviuose (Mažoji Lietuva) gyvavo sudėtingą socialinę organizaciją įkūnijusi naktigonių bendrija, turėjusi „karalių“, slaptas vietas, veikusi pagal joje nustatytas elgsenos normas¹⁴. Tam tikras sutelktas jaunimo naktigonių bendrijas liudija ir latvių, ypač estų papročiai¹⁵.

1 pav. Naktigonės dalyviai (1920–1940), n = 99.

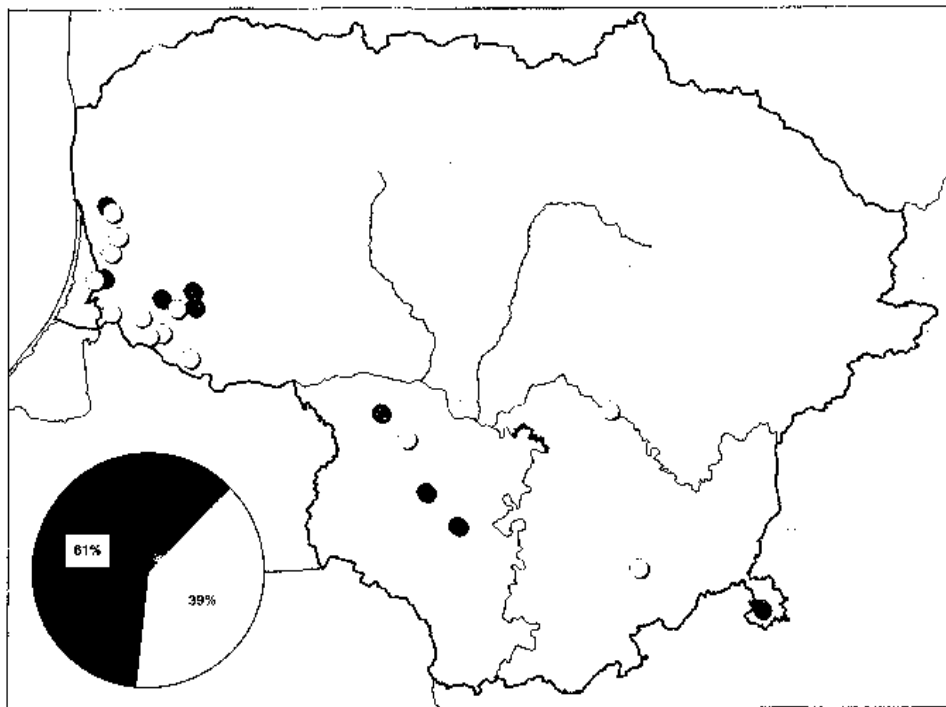
1. Susiburdavo tik vaikinai ■; 2. Susiburdavo vaikinai ir kartais kelios merginos □

Išskirsčius kaimą į vienkiemius ar panaikinus bendrą ganiavų nuosavybę, naktigonės paprotys nunykdavo, todėl Vakarų ir Pietvakarių Lietuvoje XX a. pradžioje į naktigonę jodavo jau retai, o Rytų Lietuvoje, turint daug kitų progų jaunimui susiburti, šis susiejimas didesnės socialinės reikšmės jau nebeturėjo.

NAKTINIS DROBIŲ SAUGOJIMAS

Naktinis drobių saugojimas buvo reikšmingiausias Klaipėdos krašto merginoms. Beveik visi čia gyvenę žinių pateikėjai tvirtino, kad „blėkių vaktavimą“ jaunuomenė labai mėgusi. Klaipėdiškiai gyveno socialiai uždara gyvenimą, dėl pietistinės surinkimininkų veiklos įtakos į pasilinksminimus susiedavo retai. Susirinkimuose besilankantys tėvai draudė šokti ir dainuoti, linksintis, todėl tose šeimose naktinis drobių saugojimas buvo viena iš nedaugelio pramogų.

Drobių saugojimas buvo daugiausia jaunimo darbas¹⁶. R. I. Merkienė straipsnyje „Verpalų ir audinių dažymas bei balinimas Žemaitijoje“ teigė, kad Klaipėdos kraštui būdingas drobių balinimas audinius nakčiai tiesiant pievoje. Žemaičiai tai darė rečiau¹⁷. Ir nors surinktoji medžiaga liudija XX a. pradžią, 2 paveiksle ma-

2 pav. Naktinio drobių saugojimo dalyviai (1920–1940), n = 23.

1. Susiburždavo tik merginos ●; 2. Merginoms ateidavo padėti/trukdyti vaikinai ○

tome, kad tarpukariu šis paprotys buvo panašiai paplitęs. Žemaitijoje nakčiai jas palikdavo tik iki XX a. 2–3 dešimtmečio. Vėliau išgalėjo paprotys jas surinkti (išskyrus Vakarų Žemaitiją), nes, kaip aiškino žinių pateikėjai, tarpukariu atsirado drobių vagystės. Poreikis saugoti drobes nulėmė neintensyvų naktinį jaunimo darbą. Kaip matome 2 paveiksle, trimis penktadaliais atvejų į neintensyvaus darbo vietą atvykdavo ir vaikinų. Tarpukariu nakčiai paliekamas drobes saugodavo tik Klaipėdos krašte, Vakarų Žemaitijoje ir kai kur Pietų Lietuvoje (tačiau pastarojoje teritorijoje vaikinai pas merginas ateidavo rečiau).

Drobes saugodavo balandžio–gegužės mėnesiais¹⁸ naktimis, apie savaitę, motyvuodami tuo, kad naktinė rasa, rūkas geriau audeklą išbalina. Dažniausiai susiedavo 2–3 ūkininkų dukros ar samdinės. Kartais nakčiai pasistatydavo būstą. Dovilų apylinkėse drobių saugotojos tarp dviejų iškeltų durų įsirengdavo palapines, ant žemės pasiklodavo šiaudų, prisirišdavo šuni¹⁹. Dažnai pas jas užsukdavo vaikinai. Kartais suėjęs jaunimas žaisdavo, dainuodavo, jei kas nors atsinešdavo lūpinę armonikėlę, ir šokdavo. Vyžių parapijoje (Klaipėdos r.) buvo paprotys drobių saugojimo vietoje įtaisyti sūpynes²⁰. Kai kurių pateikėjų teigimu, tai buvusi gera proga jaunimui susipažinti. Iš ištiestų drobių kiekio buvo galima spręsti apie merginų darbštumą. Pjaulių kaime (Klaipėdos r.), matyt, dėl tų pačių priežasčių merginų lankytojai eidavo iš kaimo į kaimą²¹. Nors šie susiejimai buvo negausūs, Klaipėdos krašte jie turėjo nemažą bendruomeninę reikšmę.

Drobes saugojo ir kai kur Dzūkijoje. Kartais čia susiburdavo itin daug žmonių. Šlaito kaime (Varėnos r.) susiedavo viso kaimo merginos (po vieną iš šeimos). Joms asistuodavo vaikinai, jie giedodavo ir žaisdavo²².

VAKARONĖS

Vėlyvo rudens ir žiemos metu jaunimas sueidavo į vakarones. Į jas sueidavo kaimynų jaunimas ir suaugusieji. XX a. pradžioje vis dažniau buvo rengiamas tik jaunimo vakarojimas. Merginos sueidavo verpti, siuvinėti, austi juostų, XX a. pradžioje – ir megzti. Vaikinai darbus dirbo rečiau: vijo virves ir pančius, drožinėjo, o dažniausiai stebėjo merginų darbą ar net joms trukdė. Pasak A. Mažiulio, XIX a. ketvirtajame ketvirtyje, atėjus vaikinams, vakarojimas „gūžinėjimu išvirsdavo“²³. Tiek XIX a. pabaigoje, tiek tarpukariu Šiaurės rytų Lietuvoje vakarodavo paeiliui pas kiekvieną merginą. Kiek pirkioje būdavo suaugusių merginų, tiek dienų ten vykdavo vakaronės. Esant blogai trobai, mergina prašydavo kaimyno leisti vakaroti pas ją²⁴. Panašia tvarka čia vyko pasilinksminimo vakarėliai²⁵. Vakarojimo metu mergaitės dainuodavo, mindavo mįsles, sekdavo pasakas, advento ir gavėnios metu giedodavo šventas giesmes²⁶. Tokiu būdu bendraamžiai perduodavo ir perimdavo tautosakinį palikimą.

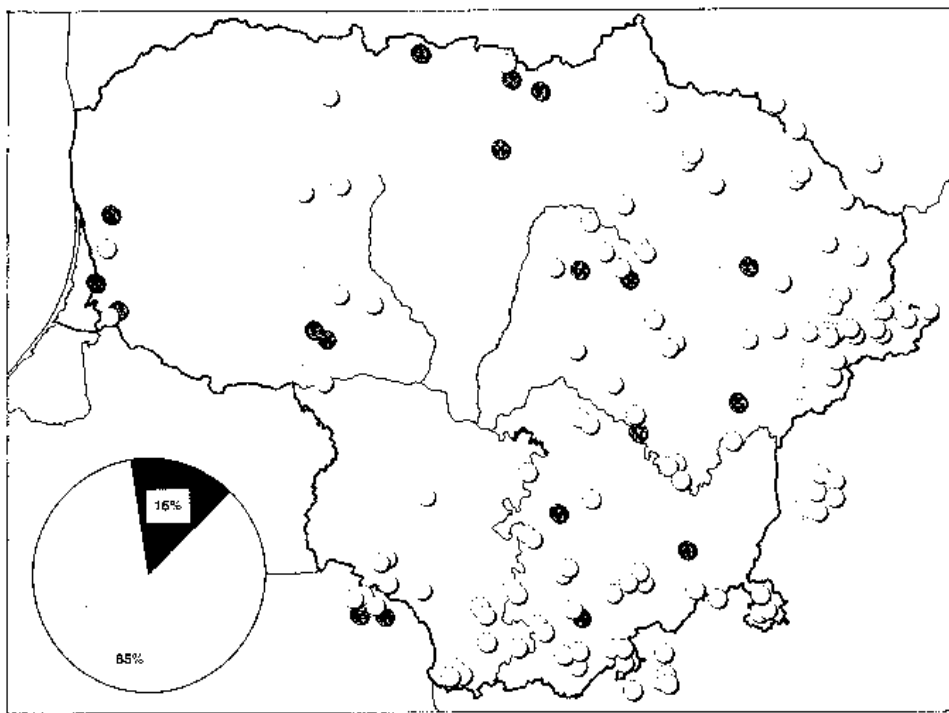
Šeštadienį, rečiau ir paprastomis dienomis, po darbo prasidėdavo eilinis pasilinksminimas – vakarėlis, advento dienomis vakarodamas jaunimas tik žaisdavo žaidimus. Dažniausiai dalydavo žiedą ir mušdavo žiužį. Erotinį pobūdį turėjo fantų išpirkimas. Per mėšėdį, pasak Malvinos Antulienės iš Šlaito kaimo (Varėnos r.), paeiliui tai verpia, tai gieda, tai linksminasi. Pavakaroja iki vidurnakčio, tada šoka. Ir taip kasdien²⁷. Tačiau tokie neintensyvūs pasilinksminimai po vakaronių

buvo reti. Prasidėjus gavėniai, vakarojimas paprastai baigdavosi ir prasidėdavo audimo sezonas.

Angelės Vyšniauskaitės teigimu, XIX a. pabaigoje vakarones dar rengė Rytų ir Pietryčių Aukštaitijoje²⁸. Tačiau, matyt, autorė turėjo mintyje tradicines, bendras jaunimo ir suaugusiųjų vakarones. Jaunimo vakaravimo papročiai dar buvo gajūs ir kitose Lietuvos etnografinėse srityse. Kaip matome 3 paveiksle, net ir tarpukariu jaunimas vakaravo ir kai kur Žemaitijoje bei Suvalkijoje. Iki XX a. ketvirtojo dešimtmečio labai dažnai vakarodavo Suvalkijos dzūkiškoje dalyje ir Klaipėdos krašte. Ilgiausiai vakarojimas išliko rytinėje Lietuvos pusėje. Absoliučia dauguma atvejų dalyvaudavo ir vaikinai. Kiek skyrėsi socialinis vakaravimo pobūdis. Rytų Lietuvoje vakarodavo 10 ar net daugiau jaunuolių, o vakarinėje krašto dalyje susiedavo tik merginos iš kelių trobų, vaikinai ateidavo rečiau. Žemaitijoje buvo paplitęs vakarojimas šeimoje (kartu su samdyta šeimyna)²⁹.

Pietų Lietuvoje verpti susiedavo ir dienos metu (vad. „dienavojimu“). Taip pat verpimo vakarones rengė prieš vestuves kaip talką kraičiui susikrauti³⁰. Pastarąją prasme fiksuoti seniausi suomių vakaronių paminėjimai (XVI–XVII a.)³¹. Suvalkijoje taip vadino mergvakarį. Matyt, vakaronės turėjo sąsajų ir su vestuvėmis, ir su talkomis.

Vakaronės laikytinos jaunimo pasilinksminimų – „vakarėlių, vakaruškų“ prototipu³². Kai kur jau XIX a. pabaigoje vakaravimais vadinti ir jaunimo pasilinks-

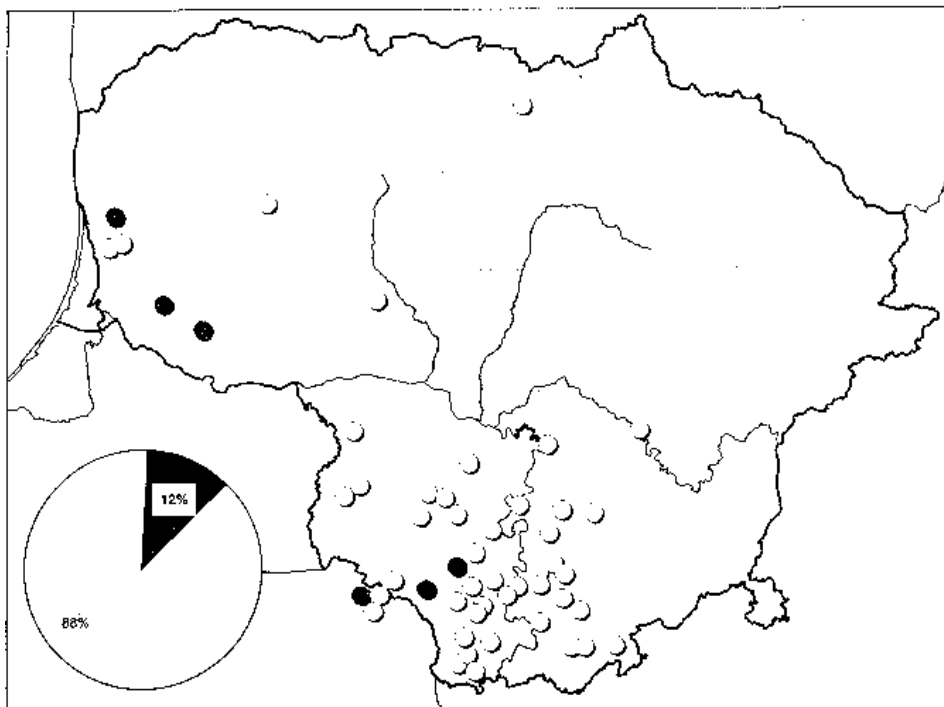
3 pav. Vakaronių dalyviai (1920–1940), n = 130.

1. Susiburždavo tik merginos ●; 2. Merginoms ateidavo padėti/trukdyti vaikinai ○

minimai be darbo³³ ar, atvirkščiai, „vakaruškomis“ ne šokiai, o susiėjimas verpti³⁴. Poškonyse (Šalčininkų r.) šokių vakarėlių vadino „vakaruškomis“ ir susiėjimą verpti „mergų vakaruškomis“. „Vakarėšana“ vadinti ir tradiciniai jaunimo susibūrimai pirty su vaišėmis Latgaloje³⁵. Tarpukariu jau plačiai „vakaravimu“ vadino dalyvavimą ir pasilinksminimuose, ir neintensyvaus darbo susiėjimuose. Suvalkijoje, kur vakarėlius vadino „gūžynėmis“, vėliau „robaksais“, vakaronėmis vadindavo mergvakarį – apeiginį susiėjimą, kuriuo pažymėdavo jaunuolių išėjimą iš kaimo jaunimo bendrijos. Galbūt šį procesą nulėmė XIX a. pabaigoje ir anksčiau vykusį jaunimo vakarėlių (šaltuoju metų laiku) perkėlimas iš smuklių (joms nykstant) į tradicinę vakarėjimo vietą – pirkią. Matyt, šiam procesui reikšmės turėjo intensyvėjantys jaunimo laisvalaikio susiėjimai ir besiplečianti jo kultūrinė erdvė. Dar iki tiriamojo laikotarpio ji pakeitė vyraujančių jaunimo laisvalaikio institutų struktūrą. Susibūrimai vakaroti pas kaimynus virto viso kaimo jaunimo vakarėliu. Jaunimas, kaip socialinė amžiaus kategorija, įgijo didesnę kultūrinę autonomiją.

PLUNKSNŲ PLĖŠYMAS

Pietų Lietuvoje ypač dažnai susieidavo plėšyti plunksnų. Pasak Liudo Nezabitausko, XIX a. pabaigoje Žemaitijoje viso kaimo merginos susieidavo pas gražiausią ir linksmiausią kaimo merginą. Šį kartą vaikinų pokštai apsiribodavo plunks-

4 pav. Plunksnų plėšymo sambūrio dalyviai (1920–1940), n = 52.

1. Susiburždavo tik merginos ●; 2. Merginoms ateidavo padėti/trukdyti vaikinai ○

nų pustymu, mėtymu, barstymu³⁶. Tarpukariu toje etnografinėje srityje šis darbas buvo jau individualus. Suvalkijoje, Vištyčio apylinkėse (Vilkaviškio r.), kaip ir vakarojant, vyrai susieidavo su atsineštaisiais darbais (virves vydavo, pakinktus taisydavo). Dažnai plunksnų plėšymo talkas rengdavo prieš vestuves³⁷. Dzūkijoje dirbant šį darbą dainuotos advento dainos³⁸. Kaniukuose (Varėnos r.), kaip ir Rytų slavuose, po darbo talkininkės nakvodavusios pas šeimininkę, tačiau vaikinai čia neateidavo³⁹. Taigi daugumas šaltinių nurodo, kad plunksnų plėšymas buvo jaunimo darbas, turėjęs praskaidrinti niūrią vėlyvo rudens ir žiemos vakarų nuotaiką. Tarpukariu dažniau negu kitų neintensyvaus darbo sambūrių metu susieidavo abiejų lyčių jaunuoliai (4 pav.). Sambūrio socialinę vertę didino tai, kad dažniausiai tarp visų neintensyvaus darbo sambūrių buvo rengiami vakarėliai, ypač dažnai kompaktiško papročio arealo ribose – Pietų Lietuvoje.

NEINTENSYVAUS DARBO GAVYBINIAI SUSIĖJIMAI

Šiuos susiėjimus galime suskirstyti į dvi grupes: laukinės augalijos vaisių ir laukinės gyvūnijos gavybos. Šie sambūriai didesnės bendruomeninės reikšmės neturėjo, nežinome ir būdingesnių, tik su šiais susiėjimais susijusių papročių.

Aprašinėdamas XIX a. 4-ojo ketvirčio jaunimo papročius, Juozas Petrusis išskyrė tris Kupiškio ir Salamiesčio (netoli Kupiškio) apylinkių jaunimo vasaros susibūrimus: „žemuogių-vosilkų, žirniavimo ir riešutavimo progomis“. Po jų vakaruškas rengė net 2–3 kaimų jaunimas⁴⁰. Tiek jaunimo, matyt, susiburdavo retai kur. Pavyzdžiui, šio laikotarpio Auksučių k. (Šiaulių r.) papročius aprašiusio Stasio Daunio teigimu, uogaudavo tik 10–20 jaunuolių⁴¹. Iš šių susibūrimų linksmumu išsiskirdavo žirniavimas. Kernavės apylinkėse (Širvintų r.) XX a. pradžioje tai darė pasikvietę muzikantą. Pasiskabęs žirnių, jaunimas šokdavo, dainuodavo⁴². Pasak kupiškėnės Onos Matulionienės-Slavinskienės, žirniaudavo ir be muzikos. Vaikinai bandydavo žirnius atimti iš merginų. Taip dūkstant ir praeidavo laikas⁴³.

Riešutavimas, pasak S. Daunio, tai jaunimo darbas, pramoga⁴⁴. XIX a. pabaigoje Rytų Lietuvos jaunimo susibūrimuose vaikinui buvo negarbė neturėti riešutų. Tverėčiuose net sakyta: „Kas riešutų neturi, tam jau didžiausia sarmata, kū jau negalėjo pasirinktie riešutų, tai ko jau iš jo laukcie gyvenime“⁴⁵. Nors, pasak žemaičių XX a. pradžios reiškinius aprašiusio Aleksandro Pakalniškio, riešutauti eidavo būriais, dainuodami ir į vietą nuėję ne tiek riešutus skindavo, kiek žaisdavo, dainuodavo⁴⁶.

Dzūkijoje dažnai komercinį pobūdį įgydavo grybavimas bei vaistažolių rinkimas. Tačiau tai nebuvo specifiniai jaunimo darbai. Jei jaunuoliai ir susiburdavo, tai tik nedidelėmis grupelėmis.

Dar mažesnę socialinę reikšmę turėjo jaunimo laukinės gyvūnijos gavybos susiėjimai: žūklė, medžioklė ar paukščių kiaušinių rinkimas. Šiems tikslams susiburdavo tik keletas jaunuolių arba eidavo pavieniui. Dažniausiai iš jaunimo šia veikla užsiimdavo naktigoniai ir laimikį čia pat išsikepdavo ant laužo. Kiek didesnis susiėjimas kai kur buvo vėžiavimas, suburdavęs paauglius ir jaunimą⁴⁷.

Tačiau dėl menkesnės gavybinių sambūrių socialinės vertės nuo gilesnės jų analizės susilaikysime ir daugiau dėmesio skirsime neintensyvaus darbo gamybiniam susiėjimams.

NEINTENSYVAUS DARBO GAVYBINIŲ SUSIĖJIMŲ SAVITUMAI

Neintensyvaus darbo sambūriai turėjo bendrų bruožų. Visi jie vykdavo vakare arba naktį. Tai už kultūrinės erdvės esantis ir žmogaus poilsiui skirtas laikas. Tačiau, jaunimo suvokimu, neintensyvus darbas – savotiška pramoga.

Visuose nagrinėjamuose sambūriuose susiedavo dalies kaimo jaunimas, tačiau jei vakarojant, plėšant plunksnas ir saugant drobes susiburdavo artimos kaimynystės principu, naktigonėje dalyvaudavo atstovai iš kiekvienos šeimos.

Tai mažino sambūrių socialinę vertę. Jie negalėjo prilygti vakarėliams, kurių aktyvių dalyvių sudėtis atitiko jaunimo bendrijos narių sudėtį. Mažesni ir šių sambūrių paplitimo arealai. Didžiausioje teritorijoje vykdavo vakaronės, daugiausia Rytų Lietuvoje, o tarpukariu jaunimas vakarodavo kai kur Žemaitijoje, Suvalkijoje ir Klaipėdos krašte. Tačiau už vakaronių kompaktiško paplitimo arealo ribų vakarotojų skaičius buvo mažesnis. Panašus ir naktigonės paplitimo arealas, tik teritorine prasme sambūris paplitęs sporadiškai, retesnis jo paplitimo tinklas. Plunksnų plėšymo sambūriai dažniausiai vykdavo Pietų Lietuvoje, bet dažniau negu vakaronės jie baigdavosi pasilinksminimo vakarėliais. Rečiausias – drobių saugojimo paprotys, paplitęs daugiausia Klaipėdos krašte. Tačiau čia jis turėjo nemažą bendruomeninę reikšmę, nes klaipėdiškiai gyveno socialiai uždarytą gyvenimą ir kitų progų susieiti buvo nedaug.

Sambūriai skyrėsi ir pagal aktyvių dalyvių lytį. Auksuolės Čepaitienės teigimu, vakaronės jungė merginas į panašaus amžiaus ir interesų draugaujančių merginų bendriją, kuri pritraukdavo ir vaikus⁴⁸. Panašiais žodžiais, tik ne taip kategoriškai, galime nusakyti plunksnų plėšymo ir drobių saugojimo susiėjimus. Arklius daugiausia saugodavo vyrai. Tarpukariu net 2/3 atvejų jie buvo vieninteliai sambūrių dalyviai.

Visuose neintensyvaus darbo susiėjimuose buvo pokštaujama, sekamos pasakos, baisūs nutikimai. Dalyvaujant vienos lyties atstovams buvo kalbama intymesnėmis temomis. Tačiau suaugusiųjų interesai pažeidžiami tikrai naktigonėje. Nors kai kurių šaltinių tvirtinimu, naktigonių kontroliuodavo suaugusieji⁴⁹, bet dažnai naktigonės metu jaunimas pažeisdavo įprastas elgsenos normas: vogė obuolius, agurkus, sūrius, žąsis ir pan.⁵⁰ Suaugusieji nukentėdavo ir kitaip: jaunimas užrišdavo namo duris, pakeisdavo šeimininkų užminkytą duoną, įtraukdavo į medį akėčias, ant jaujos užtempdavo arklą, ant stogo užkeldavo ratus⁵¹. Nežabotas antvisuomeniškas elgesys suaugusiųjų atžvilgiu liudija seną išdaigų kilmę. Galbūt šie papročiai sietini su archaiškų vyrų sąjungų „baudžiamaisiais“ naktiniais išpuoliais⁵². Tačiau tokią teoriją atmestų kiti, bendruomeninį solidarumą neigiantys veiksmai. Kliūdavo ir užmigusiems draugams. Miegaliams prikaldavo švarką, įkišdavo į rankovę akmenį, surišdavo kelis gulinčius, prisiūdavo prie nugaros kepurę, ištepėdavo ūsus⁵³ ir pan. Tokių atvejų aptinkame beveik kiekviename naktigonės apraše.

Folkloristas Donatas Sauka pastebėjo, kad naktigonės dainų nesaisto konkreči darbo ir šeimos situacija, suvokiama pagrindinėse dainų grupėse. Atsitiktinės aplinkybės, neapibrėžta gyvenimiška padėtis, naktigonių, panašiai, kaip ir šienapjūtės, dainose nulemia savitą požiūrį į jaunimo-bernelio ir mergelės santykius, neįprastą, kitur neaptinkamą pakantumą jaunystės žaidimams ir paklydimams⁵⁴. Apie bernelio pagalbą mergelei naktį prižiūrint drobes mini skalbimo dainos⁵⁵,

kad audimus baltinant šiaurys vėjas nupučia vainikėlį, liudija meilės dainos⁵⁶. Tačiau, matyt, dainos neliudija realaus jaunimo bendravimo ir atliko daugiau didaktinę funkciją. Dauguma atvejų padoria elgseną šių susiejimų metu lietuviai išlaikydavo. Atrodytų, naktigonės dalyviai neskirstytini lytimis. Vaikiniams pokštus krėsti galėjo ir mergina. Pavyzdžiui, 1901 m. Kupiškėje gimusios Onos Matulionienės-Slavinskienės prisiminimu, „iš namų pasiimu adatą ir siūlų. Kuris pirmas užmigo, tam susiuvu kelnių blauzdas, o jeigu du bernai guli šalimais, tai vieno berno kišką susiuvu su kito berno. Kniūpščia gulinčiam prisiuvu kepurę prie nugaros...“⁵⁷ Turimais duomenimis šiam teiginiui prieštarautų nedaugelis šaltinių. „Kad kas blogai neišeitų“, į naktigonę neleido Eržvilko apyl. (Jurbarko r.)⁵⁸. Ir atvirksčiai, pasak S. Daunio, Vijoliuose (Šiaulių r.) doroviškai prasižengusios merginos neleisdavo į naktigonę⁵⁹. Tačiau neįprasto, už kultūrinės veiklos ribų esančio laiko specifika, šiurpūs pasakojimai apie mitologinių būtybių veikimą atviroje erdvėje bei kaimo bendruomenės, dvaro ir bažnyčios įdiegti moralės nuostatai sulaikydavo nuo neapgalvotų sprendimų, neleisdavo jaunoms poroms nutolti nuo kitų naktigonių ar drobių saugotojų. Kitoks Europos jaunimo papročius tyrinėjusių mokslininkų Estijoje užfiksuotas, chrestomatiniu laikomas paprotys pagal vyresniojo vaikinio komandą gaudyti į mišką išbėgusias naktigones merginas ir porų bendra nakvynė (kasnakt miegota vis su kita mergina)⁶⁰. Tiesa, kai kur palikę jaunesnius saugoti arklius naktimis, naktigoniai lankydavo merginas ir Lietuvoje. Tačiau jos nebuvo naktigonės dalyvės ir jaunuoliai su jomis klėtyje tik pasišnekėdavo⁶¹.

„Vyriško“ sambūrio veikloje pažeidžiami kaimo bendruomenės interesai, o „moteriškuose“ sambūriuose vaikinų agresija nukreipiama į moteriškąją jaunimo bendrijos pusę.

Vakaronė atliko merginų socialinės integracijos funkcijas. Slavuose dažnai šis susiejimas siejamas su moterų namų institucija⁶². Tačiau iš į vakaronę atėjusių vaikinų veiksmų galėtume spręsti, kad ne merginos, o jie – tikrieji sambūrio šeimininkai.

Į vakaronę atėję vaikinai kartais pokštaudavo, numesdavo nuo ratelio virvę, kuodelį papildavo vandeniu, jį padegdavo, į verpstę įstatydavo butelį su vandeniu, plonai ir negražiai priverpdavo siūlų ar net išrinkdavo ratelį dalimis⁶³. Tačiau dažniausia vaikinų išdaiga, matyt, anksčiau turėjusi apeiginę prasmę, – kuodelio padegimas. Šis paprotys buvo paplitęs visoje Lietuvoje, išskyrus Žemaitiją ir Mažąją Lietuvą⁶⁴. Tai darė nesuverpus kuodelio šeštadienio vakare (atėjus laikui šokiams)⁶⁵, ar tai buvo išskirtinio dėmesio patinkamai merginai rodymo būdas⁶⁶, pokštas⁶⁷, nors neturtingesnėms merginoms tokia merginimo forma nebuvo maloni. Kartais pakulų kuodelį padegdavo akcentuodami merginos tingumą. Tai darė po Kalėdų, sakydami: „Po Kalėdų pakulos nedega, reikia pamėginti“. Tai reiškė, kad mergina yra bloga verpėja, nes jau reikia verpti linus⁶⁸. Matyt, šiam atvejui pritaikytą posakį: „Jai uždegs kuodelį kielė“ (pavasarij nebe laikas verpti) žinome jau iš XVII a. šaltinių⁶⁹.

Kita vertus, nemaža tikimybė, kad ankstesniaisiais laikais kuodelio deginimas turėjo sakralią funkciją, šis motyvas kiek primena sakmę „Eglė žalčių karalienė“. Rusijoje žymint pirmąjį mergaitės verpimą, taip pat degindavo kuodelį. Pelenus naujokė turėjo išgerti su vandeniu, kad būtų gera verpėja⁷⁰.

Suomių papročių tyrinėtojas Matti Sarmela pastebėjo merginų nenorą įsileisti į savo tarpą vaikinų. Pasak tyrinėtojo, šioje šalyje XIX a. jos net slėpė savo vakarojimo vietą⁷¹. Kartais merginos vakarodavo vienos ir Lietuvoje. Jos kalbėdavo intymesnėmis temomis ir į savo tarpą vaikinų neįsileisdavo. Tada pastarieji stengdavosi susiejimą sutrukdyti. Punsko apylinkėse į trobą įmesdavo šunį, kitaip gąsdindavo⁷². Tik retkarčiais vaikinams grįžtant iš vakaronių nukentėdavo ir suaugusiųjų interesai: jie pernešdavo į kitą vietą svirną ir pan.⁷³

Vaikinų išdaigas atspindi ir drobių saugojimo papročiai. Jei merginos būdavo nebudrios, jaunuoliai drobes sukeldavo į medžius viena ant kitos. Netoli Priekulės esančiame Butkų kaime (Klaipėdos r.) jas pakabindavo net ant malūno sparnų, merginų budrumą užliūliavę dainomis bei žaidimais⁷⁴. Visais atvejais merginos drobes turėdavo išpirkti, kad vaikinai ištiestų jas atgal. Naktinis drobių saugojimas neapsieidavo ir be merginų gąsdinimo, kitų pokštų.

Kiek menkesnių pokštų iškrėsdavo plunksnų plėšytojoms. Vaikinai stipriai papūsdavo, ir plunksnos pakildavo į orą, ar trokšdami greičiau pradėti šokius kelis gniužulus išmesdavo į lauką. Taigi visuose moteriškuose sambūriuose merginoms trukdoma dirbti arba darant materialinius nuostolius darbas skubiamas.

Tačiau ir „moteriškuose“ sambūriuose vaikinų elgsena skyrėsi. Nors naktinis drobių saugojimas neatsiejamas nuo vaikinų krečiamų išdaigų, tačiau įprastų moralės normų čia griežtai laikytasi. Kiek laisvesnė vaikinų elgsena su merginomis toleruota tik vakarojimo ir plunksnų plėšymo metu. Aprašai liudija, kad kartais buvo gana šiurkščiai kibinamos merginos, įkyriai joms rodomas dėmesys, žaidžiami žaidimai, kurių metu išperkant fantus bučiuojamasi. Ne visada merginas šiurkštesnis elgesys piktydavo. Tai liudija plunksnų plėšymo aprašas, kuriame tvirtinama, kad vaikinai juokaudavo, net griebdavo merginoms už krūtų, o jei vaikinai joms „labai trukdydavo“, juos išvarydavo⁷⁵.

Galima aliuzija į Renesanso laikų Europoje viešose verpyklose dažnai pažeidžiamas padorios elgsenos normos⁷⁶, tačiau nedrąsūs bučiniai žaidimų metu ar šiurkštesnis merginų kibinimas vakaronėse net nesulyginamas su kai kur Rytų slavuose gyvavusia bendros nakvynės ir net grupinės sueities praktika⁷⁷.

Kodėl erotiškiau elgtasi vakariniuose sambūriuose, kur suaugusiųjų kontrolė galėjo būti griežtesnė, o ne naktiniuose neintensyvaus darbo sambūriuose? Matyt, būta kelių priežasčių. Keli aprašai liudija, kad suaugusiųjų stebima laisvesnė jaunimo elgsena vakaronėse labiau toleruota, negu analogiški veiksmai už suaugusiųjų ar jaunimo bendruomeninės kontrolės ribų. Taip pat reikšmės turėjo sambūrių telkimo sezoniškumas, nulėmęs laisvesnį elgesį vėlyvo rudens ir žiemos vakaronių ir plunksnų plėšymo metu. Matyt, reikėtų atsižvelgti į jaunimo bendrijos gyvavimo ciklą per metus. Mėsėdžio laikotarpiu vykdavo daug vestuvių. Jaunimo bendriją palikdavo aktyviausi jos nariai, neretai suirdavo draugaujančios poros. Teritorinę jaunimo bendriją ištikdavo krizė. Silpniau veikė jos valdymo struktūros. Kita vertus, iki Joninių susidarydavo naujos poros. Tą reikalavo ir kaimo bendruomenės interesai, nes vasarą laukė porinio darbo įgūdžių laukiantys darbai. Meilė ir draugystė įtvirtinama bendru darbu per rugiapjūtę ir linamynį. Tai lėmė kiek drąsesnį jaunuomenės elgesį vėlyvo rudens ir žiemos metu, šiurkštesnį viešą

asistavimą patinkamai merginai prie liudininkų prisiimant atsakomybę už jos garbę ir orumą.

IŠVADOS

Neintensyvaus darbo gamybinių suėjimų specifika skatino atskirų jaunimo grupių socialinį sutelktumą ir turėjo reikšmę formuojantis teritorinėms jaunimo bendrijoms. Sambūriai natūraliai įsiliedavo, o ir patys sudarydavo kaimo jaunimo bendrijos bei kaimo bendruomenės metų ciklą, formuodavo skirtingų ir tos pačios lyties jaunimo tarpusavio bendravimo patirtį. Kiek mažesnę socialinę svarbą turėjo neintensyvaus darbo gamybinių suėjimų specifika. Priešistorės epochose vyravęs rinkėjų ir medžioklių gyvenimo būdas žemdirbiškoje visuomenėje didesnio prestižo turėti negalėjo. Tačiau ir šie sambūriai turėjo didesnę reikšmę ekstensyvaus žemės ūkio rajonuose, kur pirmykščio gyvenimo būdo patirtis buvo reikšmingas išgyvenimo ir tarpusavio bendravimo šaltinis ne tik piemenims, bet ir jaunimui.

Gauta 2001 10 11

Nuorodos

¹ Pagrindiniai darbo šaltiniai – medžiaga, sukaupta per 1989–1997 m. autoriaus atliktus lauko tyrimus: Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus rankraštynas (toliau – ES), b. 1272, 1318, 1319, 1325, 1330, 1334, 1379–1381, 1383–1385, 1388, 1422, 1442, 1446–1449, 1457, 1534–1536, 1661–1662, 1693–1695, 1997–2000 ir gana gausiose Lietuvos papročių publikacijose bei tyrinėjimuose skelbta medžiaga, kiti archyviniai šaltiniai. Straipsnis problemiška artimas ir tęsia ankstesnius autoriaus „Lituanistijoje“ publikuotus tyrinėjimus: Ž. Šaknys, Lietuvos kaimo jaunimo bendrija: socialinio aktyvumo kaita metų cikle (XIX a. II pusė – XX a. I pusė), *Lituanistica*, 1999, Nr. 1(37), p. 115–134.

² R. Merkienė, *Gyvulių ūkis XVI a. – XX a. pirmojoje pusėje: Etninės patirties ištakos*, Vilnius, 1989, p. 33–78.

³ P. Dundulienė, *Lietuvių etnologija*, Vilnius, 1991, p. 54.

⁴ *Raganų teismai Lietuvoje*, Vilnius, 1987, p. 164.

⁵ M. Katkus, *Raštai*, Vilnius, 1965, p. 54.

⁶ Giraitėliai, Lazdijų r., ir Šidiškiai, Prienų r. Užr. 1966. J. Savickis. Etnografiniai aprašai, ES, b. 115, l. 595, 599.

⁷ R. Merkienė, op. cit., p. 73, 5 pav.

⁸ V. Milius, Gyvulininkystė, *Lietuvių etnografijos bruožai*, Vilnius, 1964, p. 101.

⁹ E. Dulaitienė (Glemžaitė), *Kupiškėnų senovė: Etnografija ir tautosaka*, Vilnius, 1958, p. 203.

¹⁰ V. Milius, op. cit., p. 102.

¹¹ Ibid.

¹² V. Vaitiekūnas, *Rinktiniai kraštotyros darbai*, Šiauliai, 1998, p. 116.

¹³ V. Milius, op. cit., p. 102.

¹⁴ J. Balys, Über die Geheimbunde in Litauen, *Acta Ethnologia (Kobenhavn)*, Bd. 2, 1937, S. 131–132.

¹⁵ K. Rob, V. Wikman, *Die Einleitung der Ehe: Eine vergleichend ethno-sociologische Untersuchung über die Vorstufe der Ehe in den Sitten des schwedischen Volkstums*, Åbo, 1937, S. 208–209; 212–213.

¹⁶ G. Tallat-Kelpšaitė-Niunkienė, Kai kurie Lietuvos pamario etnografiniai savitumai, *Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1974 metais*, Vilnius, 1975, p. 155.

¹⁷ R. Merkienė, Verpalų ir audinių dažymas bei balinimas Žemaitijoje, *Kraštotyra*, Vilnius, 1964, p. 167.

¹⁸ Elvydos Lazauskaitės tyrimų duomenimis, drobes balino ir birželio pradžioje: E. Lazauskaitė, Valstietės kraičio krovimas (XIX a. antroje pusėje ir XX a. pirmoje pusėje), *Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1988 ir 1989 metais*, Vilnius, 1990, p. 172.

¹⁹ Pateikėja A. Dugnienė, g. 1916 m., Ž. Šaknys, Jaunimo bendravimo papročiai. Jaunimo brandos apeigos ir išėjimo iš jaunimo bendrijos papročiai Tauragės, Biržų, Šilutės, Jurbarko, Šilalės, Klaipėdos, Kelmės, Alytaus, Anykščių, Kauno r. 1990 m. Lietuvos istorijos instituto etnografinių ekspedicijų medžiaga, *ES*, b. 1380, l. 32.

²⁰ Pateikėjas A. Tarutis, g. 1931 m., Ž. Šaknys, Jaunimo papročiai. Šilutės, Tauragės r. 1996 m. Lietuvos istorijos instituto etnografinių ekspedicijų medžiaga, *ES*, b. 2000, l. 12.

²¹ Pateikėja M. Kibelkienė, g. 1904 m., Ž. Šaknys, Jaunimo bendravimo papročiai. Jaunimo brandos apeigos ir išėjimo iš jaunimo bendrijos papročiai Tauragės, Biržų, Šilutės, Jurbarko, Šilalės, Klaipėdos, Kelmės, Alytaus, Anykščių, Kauno r. 1990 m. Lietuvos istorijos instituto etnografinių ekspedicijų medžiaga, *ES*, b. 1380, l. 27.

²² Pateikėja M. Antulienė, g. 1917 m., Ž. Šaknys, Jaunimo tarpusavio bendravimo papročiai. Varėnos ir Šalčininkų r. 1996 m. Lietuvos istorijos instituto etnografinių ekspedicijų medžiaga, *ES*, b. 1998, l. 25.

²³ A. Mažiulis, Moterų tarpusavės papročiai, *Gimtasai kraštas*, 1941, Nr. 1–2, p. 91.

²⁴ A. Mažiulis, op. cit., p. 91; pateikėja B. Kėkštienė, g. 1916 m., Sriūbos, Ignalinos r., Ž. Šaknys, Jaunimo bendravimo papročiai Aukštaitijos r. 1990 m. Lietuvos istorijos instituto etnografinių ekspedicijų medžiaga, *ES*, b. 1334, l. 44.

²⁵ Ilgiausiai ši tvarka išliko dabartinių Ignalinos ir Švenčionių rajonų ribose – iki šio amžiaus vidurio. Panašūs papročiai žinomi Žemaitijoje: Сухомлинов. Нечто о жителях Тельшевского уезда Ковенской губернии, *Географические известия Русского географического общества*, вып. 3, 1848, с. 89–92; XIX a. 8-ajame dešimtmetyje – ir Mažojoje Lietuvoje: *Lietuvininkai*, Vilnius, 1970, p. 366.

²⁶ A. Mažiulis, op. cit., p. 91.

²⁷ Pateikėja M. Antulienė, g. 1917 m., Ž. Šaknys, Jaunimo tarpusavio bendravimo papročiai Varėnos ir Šalčininkų r. 1996 m. Lietuvos istorijos instituto etnografinių ekspedicijų medžiaga, *ES*, b. 1998, p. 25.

²⁸ A. Vyšniauskaitė, Kaimo butis ir papročiai, *Lietuvių etnografijos bruožai*, Vilnius, 1964, p. 535. Plg. Balio Buračo teigimą, kad vakaronės žinomos ir Žemaitijoje, ir Suvalkijoje: B. Buračas, *Lietuvos kaimo papročiai*, Vilnius, 1993, p. 194.

²⁹ Plg. A. Pakalniškis, *Žemaičiai: Etnografija*, Chicago, 1977, p. 131.

³⁰ A. Mažiulis, Vakaronė, *Lietuvių enciklopedija*, t. 32, Boston, 1965, p. 513; P. Juozapavičius, Vėžionys, *ES*, b. 892, l. 115. Užr. 1981 m.

³¹ M. Sarmela, *Reciprocity Systems of the Rural Society*, Helsinki, 1969, p. 120–121.

³² Pavyzdžiui, Mikiškių k. (Zarasų r.) gyvenusios žinių pateikėjos Medinienės teigimu, iš paprastų darbo vakarojimų su pasilinksminimais ir kilo pasilinksminimų vakarėliai: *LTA*, 1657/266. 1938 m. užr. A. Urbonas, *ES*, Papročių kartoteka.

³³ J. Rudikietis, Jaunimo pramogos senovėje, *Gimtasai kraštas*, 1940, Nr. 2, p. 158; E. Dulaitienė (Glemžaitė), op. cit., p. 289.

³⁴ Pateikėja V. Vareikienė, g. 1913 m., Kirkučiai, Švenčionių r., Ž. Šaknys, Jaunimo bendravimo papročiai. Aukštaitijos r. 1990 m. Lietuvos istorijos instituto etnografinių ekspedicijų medžiaga, *ES*, b. 1334, l. 39.

³⁵ P. Šmits, *Latviešu tautas ticējumi*, t. 4, Rīga, 1941, lpp. 1894.

- ³⁶ L. Nezabitauskis, Talkos Žemaičiuose, *Tautosakos darbai*, t. 1, Kaunas, 1935, p. 127.
- ³⁷ J. Mardosa, Talkos, *Kraštotyra*, t. 21, Vilnius, 1987, p. 130.
- ³⁸ J. Mardosa, Šilų ir grumtų talkos, *Dubičiai*, Vilnius, 1989, p. 118.
- ³⁹ Ibid.
- ⁴⁰ J. Rudikietis, op. cit., p. 159.
- ⁴¹ Šiaulių „Aušros“ muziejaus rankraštynas (toliau – *ŠAM*), b. 59, Dn. 182, l. 2, užr. 1941 m.
- ⁴² M. Čilvinaitė, Metiniai bei kalendoriniai papročiai Kernavės apylinkėje XX a. pradžioje, *Mūsų kraštas*, 1994, Nr. 1, p. 75.
- ⁴³ *Pasakoja kupiškėnai*, Vilnius, 1980, p. 145.
- ⁴⁴ *ŠAM*, b. 59, Dn. 184, l. 1, užr. 1941 m.
- ⁴⁵ *ES*, Papročių kartoteka, *LMD* I 582 (30).
- ⁴⁶ A. Pakalniškis, op. cit., p. 134.
- ⁴⁷ Plg. S. Jegelevičius, Vėžiavimas Svaicingio ežere, *Kraštotyra*, Vilnius, 1971, p. 186–187.
- ⁴⁸ A. Čepaitienė, *Verpimas Lietuvoje. Tradicinės liaudies kultūros likimas*, Daktaro disertacijos santrauka, Vilnius, 1997, p. 13.
- ⁴⁹ E. Dulaitienė (Glemžaitė), op. cit., p. 203.
- ⁵⁰ Plg. E. Dulaitienė (Glemžaitė), op. cit. p. 203; Kučiūnai, Giraitėliai, Lazdijų r. Užr. 1966 m., J. Savickis, Etnografiniai aprašai, *ES*, b. 115, l. 588, 594.
- ⁵¹ Plg. E. Dulaitienė (Glemžaitė), op. cit., p. 205–206; P. Dundulienė, op. cit., p. 55.
- ⁵² Plg. В. Г. Балужок, Инициации древних славян (попытка реконструкции), *Этнографическое обозрение*, т. 4, 1993, с. 60–61.
- ⁵³ P. Dundulienė, op. cit., p. 55.
- ⁵⁴ D. Sauka, *Lietuvių tautosaka*, Vilnius, 1982, p. 42.
- ⁵⁵ V. Misevičienė, Darbo dainos. Kalendorinių apeigų dainos, *Lietuvių liaudies dainų katalogas*, Vilnius, 1972, p. 216.
- ⁵⁶ E. Mažulienė, Jaunimo dainos. Meilės dainos, *Lietuvių liaudies dainų katalogas*, Vilnius, 1972, p. 319.
- ⁵⁷ *Pasakoja kupiškėnai*, p. 143.
- ⁵⁸ Pateikėja V. Vaičienė, g. 1913 m., Ž. Šaknys, Jaunimo tarpusavio bendravimo papročiai. Atlaidai. Jurbarko ir Šiaurės Lietuvos r. 1992 m. Lietuvos istorijos instituto etnografinių ekspedicijų medžiaga, *ES*, b. 1534, l. 3.
- ⁵⁹ *ŠAM*, b. 59, Dn. 193, l. 1.
- ⁶⁰ K. Rob, V. Wikman, op. cit., p. 208–209, 212, 213.
- ⁶¹ Ž. Šaknys, Jaunimo papročiai. Panevėžio, Pakruojo, Kėdainių, Tauragės, Šilutės r. 1996 m. Lietuvos istorijos instituto etnografinių ekspedicijų medžiaga, *ES*, 1999, l. 17. Limonys, Panevėžio r. Pateikėjas B. Vareika, g. 1915 m.
- ⁶² Т. А. Бернштам, *Молодежь в обрядовой жизни русской общины XIX – начала XX в.: Половозрастной аспект традиционной культуры*, Ленинград, 1988, с. 239.
- ⁶³ Plg.: Pateikėjas V. Vaišnius, g. 1932 m. ir S. Andriukonis, g. 1926 m., Pelesa, Dubiniai, V. Ignatavičiūtė. Jaunimo tarpusavio bendravimo papročiai. Alytaus ir Varanavo r. 1991 m. Lietuvos istorijos instituto etnografinių ekspedicijų medžiaga, *ES*, 1449, l. 4, 8; Pateikėjas V. Vaišnius, g. 1932 m., ir S. Andriukonis, g. 1926 m., Pelesa, Dubiniai.
- ⁶⁴ Žemaitijoje šis paprotys buvo užrašytas tik Dovydziuose (Akmenės r.): pateikėjas Petras Klovas, g. 1906 m., Ž. Šaknys, Jaunimo tarpusavio bendravimo papročiai Žemaitijos r. 1991 m. Lietuvos istorijos instituto etnografinių ekspedicijų medžiaga, *ES*, b. 1447, l. 15.
- ⁶⁵ Pochnovas, Lazdijų r. ir Kirkučiai, Švenčionių r., *ES*, b. 1319, l. 201; b. 1334, l. 39; Nevieriai, Rokiškio r., *ES*, b. 1334, l. 29.; Gaveikėnai, Ignalinos r., *ES*, b. 1534, l. 13.

⁶⁶ Pateikėjas M. Supron, g. 1923 m., ir J. Milienė, g. 1918 m., Užubalis, Lydos r., Zervynos, Varėnos r., Ž. Šaknys. Jaunimo tarpusavio bendravimo papročiai. Varėnos ir Šalčininkų r. 1996 m. Lietuvos istorijos instituto etnografinių ekspedicijų medžiaga, *ES*, b. 1998, l. 5, 18; pateikėja Z. Čekutienė, g. 1933 m., Ceikiniai, Ignalinos r., Ž. Šaknys, Jaunimo brandos apeigos. Jurbarko ir Šiaurės Lietuvos r. 1992 m. Lietuvos istorijos instituto etnografinių ekspedicijų medžiaga, *ES*, b. 1535, l. 27.

⁶⁷ Tverėčius, Ignalinos r., *ES*, b. 1325, l. 61; Pošnia, Alytaus r., *ES*, b. 1381, l. 88; Pelesa, *ES*, b. 1449, l. 16; Mardasavas, Zervynos, Rudnia, Varėnos r., *ES*, b. 1998, l. 15, 18, 20.

⁶⁸ Pateikėja M. Sudaitienė, g. 1917 m., Voriškės, Varėnos r., Ž. Šaknys, Jaunimo tarpusavio bendravimo papročiai Žemaitijos r., *ES*, b. 1447, l. 59–60.

⁶⁹ *Smulkioji lietuvių tautosaka XVII a. Priežodžiai, patarlės, mišlės*. Vilnius, 1956, p. 537.

⁷⁰ Т. А. Бернштам, *op. cit.*, p. 58.

⁷¹ M. Sarmela, *op. cit.*, p. 111.

⁷² Pateikėjas J. Maksimavičius, g. 1912 m., Aradnykai, Punsko vls., Ž. Šaknys, Jaunimo tarpusavio bendravimo papročiai. Įvairūs r. 1989 m. Lietuvos istorijos instituto etnografinių ekspedicijų medžiaga, *ES*, b. 1319, l. 248.

⁷³ Pateikėjas I. Svirnelis, g. 1909 m., Mardasavas, Varėnos r., Ž. Šaknys. Jaunimo tarpusavio bendravimo papročiai. Varėnos ir Šalčininkų r. 1996 m. Lietuvos istorijos instituto etnografinių ekspedicijų medžiaga, *ES*, b. 1998, l. 15.

⁷⁴ V. Ašmys, Priekulės parapijos Butkų kaimo tarpukario kronika, *Mūsų kraštas*, 1993, Nr. 1, p. 26.

⁷⁵ Pateikėjas P. Stumbrys, g. 1901 m., Rumdenos dv., Vilkaviškio r., D. Grimalauskaitė, Jaunimo tarpusavio bendravimo papročiai. Įvairūs r. 1989 m. Lietuvos istorijos instituto etnografinių ekspedicijų medžiaga.

⁷⁶ Э. Фукс, *Иллюстрированная история нравов: Эпоха Ренессанса*, Москва, 1993, с. 511.

⁷⁷ Пг. Д. К. Зеленин, *Восточнославянская этнография*, Москва, 1991, с. 364–365; Т. А. Бернштам, *op. cit.*, p. 242–243.

Žilvytis Šaknys

SPECIFIC FEATURES OF NON-INTENSIVE YOUTH WORK IN LITHUANIA (END OF THE 19TH – FIRST HALF OF THE 20TH C.C.)

S u m m a r y

The present article reveals the significance of non-intensive youth work gatherings for youth community life, with special attention to gender-specific features.

To do it, we have to perform the following tasks: 1. To discuss youth behaviour in the most important gatherings for productive work requiring little physical effort (handiwork parties in the evening, feather splitting, keeping watch on linen spread for bleaching at night, herding horses at night), and partly in gatherings for food collection from wilderness (wild flora sources (gathering mushrooms, berries, peas, herbs) and wild fauna sources (fishing, hunting, egg gathering)). 2. To discuss their specific features from the point of view of gender. 3. To determine their social significance. We hope this will contribute to solution of the problems related to youth socialisation and differentiation in terms of gender. We discuss facts and data that existed in the second half of the 19th – first half of the 20th c.c. in villages and small towns of Lithuania and on the

Lithuanian ethnic territory of that time. They are supported by ethnographic material of other countries and results of previous investigations.

As can be seen from maps 1–4 showing the specific features of the distribution of separate participants of non-intensive work by gender (participants of gatherings for 1 – herding horses at night; 2 – keeping watch on linen at night; 3 – handiwork parties in the evening; 4 – feather splitting), boys prevailed in herding horses at night (■ – only boys gathered together; □ – boys and / sometimes several girls gathered together); in the remaining three types of gatherings girls were more active (● – only girls gathered together; ○ – boys came to help / disturb girls).

In spite of night hours, the norms of decent youth behaviour were observed in the gatherings for horse herding and linen bleaching at night. A more free behaviour of young people during handiwork parties and feather splitting gatherings in the evening was tolerated to a greater degree than analogous actions taking place beyond the limit of control executed by adult or youth community. Possibly this was influenced by the seasonal character of gatherings which accounted for a more free behaviour during late autumn and winter gatherings for handiwork parties and feather splitting.

The annual cycle of youth community life should be taken into consideration. A great number of weddings took place during the *mėsėdas* period (from Christmas till Shrove Tuesday). As a result, the most active members left youth community, courting couples often fell apart. Local youth community suffered a crisis. Its control structures became lax. On the other hand, new couples appeared by St. John's Day. This was demanded by the interests of village community as summer works required skills of working in pairs. Love and friendship consolidated in common work during rye harvesting and flax breaking. This accounted for a somewhat easier youth behaviour in late autumn and winter, and a more free public courting of girls coupled with the assuming of responsibility for their honour and dignity before witnessing peers.

The specific character of gatherings for production work requiring little physical effort stimulated social solidarity of separate youth groups. It was significant for the formation of local youth communities. In a natural way such gatherings penetrated the cycle of village youth community, becoming part of village community annual cycle and forming the experience of interaction among the young members of the same and opposite sex. The specific character of gatherings for doing non-intensive work such as food collection from wilderness was of somewhat minor social importance. Such gatherings attracted a smaller number of young people. The way of life of gatherers and hunters that prevailed in prehistoric epochs could not be very prestigious in agricultural society. However, even such gatherings were more important in the regions of extensive agriculture, where the experience of primitive way of life was an important source of existence and interaction not only for herders, children and – more rarely – for teenagers, but also for youth.